

Красимир Шекерджиев, Съюз на съдиите в България

Съдебната фаза е централна за развитието на наказателното производство, водено за извършени престъпления от гражданите, в това число и престъпленията по чл. 253- чл. 253б НК. Именно съдът с окончателния си акт дава оценка на свършеното от институциите, занимаващи се с разследване и противодействие на извършване на престъпленията по горните текстове и постигането на осъдителна присъда е основна и най- значима цел на всички органи, натоварени с разследващи функции в досъдебната фаза и осъществяващи функцията по обвинение в съдебната фаза.

В този централен за процеса стадий съдът има ролята на арбитър, правещ преценка въз основа на закона и събраните и предоставени от прокуратурата и разследващите органи годни доказателства дали обвинението е обосновано и в каква степен то се подкрепя от доказателствения материал. В условията на състезателно начало (характерно за съвременните демократични правни системи) съдът е равноотдалечен от двете конкуриращи се страни в наказателното производство и затова той не може и не бива да бъде свързван с държавните институции, занимаващи се с противодействие и борба срещу “прането на пари”. Именно това е причината съдът да не може да бъде поставян в “отбора” на институциите, водещи борбата срещу “прането на пари” и да не участва в координираната съпротива на обществото срещу това безспорно опасно явление.

Престъплението, получило популярното название “пране на пари” е законодателно регламентирано в нормите на чл.253, чл.253а и чл.253б НК.

То е предмет на нормативно регулиране и от Конвенцията относно изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпления (Конвенцията). Този международен правен акт е приет на 08.11.1990 г., ратифициран е от Република България със Закон за ратификацията му от 1993 г. и е влязъл в сила след обнародването му в Държавен вестник през 1994 г.

Отношение към престъпленията от този вид, макар и не в наказателно правния им аспект има и Законът за мерките срещу изпирането на пари (обнародван с ДВ бр.85 от 1998 г.).

Престъплението е криминализирано в Наказателния кодекс със създаването на текста на чл.253 през 1996 г. (обн. с ДВ 62 от същата година).

Впоследствие този текст е изменян неколkokратно, като основните изменения са от 2004 г. (ДВ бр.26/2004 г.) и от 2006 г. (ДВ бр.75/2006 г.).

Основният текст на престъплението се съдържа в разпоредбата на чл. 253, ал. 1 НК, където законодателят е очертал съставомерните му признаци.

Изпълнителните деяния са посочени при условията на алтернативност, като тълкуването на текста сочи на законодателна техника, изключваща лимитативно изброяване.

В основата на изпълнителното деяние на престъплението по чл. 253 НК е извършването на финансови операции, чийто елемент е прехвърлянето на имущество, или извършването на каквито и да е действия, целящи да осуетят разкриване на произхода, или действителните права на собственика или собствениците на имуществото.

За съставомерността на това престъпление е без значение дали в резултат на посочените операции е настъпила облага за субекта на престъплението или дали същите са представлявали възмездни сделки.

Основна характеристика на престъплението е осъществяването на такава дейност, която цели осуетяването на разкриване на действителния произход или собственик на имуществото.

При преценката на съставомерността на инкриминираните по чл. 253, ал. 1 НК деяния основен е въпросът за наличието на доказателства, установяващи по несъмнен и категоричен начин това, че имуществото-предмет на престъпление е придобито чрез престъпление или друго общественоопасно деяние от една страна, а от друга субективното знание на извършителя на деянието за този факт.

При изследването на този въпрос следва да се има предвид, че предмет на престъплението по чл. 253, ал. 1 НК могат да бъдат само и единствено имущества, които са били предмет на предходно (предикатно) престъпление или на общественоопасно деяние, което няма характеристиката на престъпление по смисъла на чл.9, ал.1 НК.

Установяването на това обстоятелство по несъмнен и категоричен начин не е достатъчно, за да бъде направен извод, че е осъществен съставът на престъплението, като трябва да съществуват такива доказателства и за това, че субектът на престъпление следва да е знаел (или предполагал) за това, че средствата, с които извършва операции, са били предмет на друго престъпление или общественоопасно деяние.

В рамките на съдебен процес при недоказване на това обстоятелство производството следва да завърши с неблагоприятен за обвинението резултат, тъй като съставът на престъплението по чл. 253, ал. 1 НК би бил осъществен от обективна, но не и от субективна страна.

Следва да бъде посочена спецификата на субективната страна на престъплението по чл. 253 НК, като за извършването му е необходимо наличието на т. нар. “смесена” вина, като деянието трябва да бъде извършено при форма на вината “пряк умисъл” по отношение на съставомерното по текста изпълнително деяние и е достатъчен “евентуален умисъл” по отношение на общественоопасния характер на предикатното престъпление.

За съставомерността на деянието по чл. 253а НК не е необходимо да е налице користна цел.

Вторият по практическа значимост състав на престъпление е регламентиран в чл.253, ал. 2 НК, като наказателната отговорност за осъществяването му се носи от лице, което получава права, или упражнява такива по отношение на имуществото, идентично с това, което е предмет на престъплението по чл. 253, ал. 1.

Всичко относимо за съставомерността на деянието по чл. 253, ал. 1 НК следва да е вярно и по отношение на този законов текст.

В разпоредбите на чл. 253, ал. 3, ал. 4, ал. 5 НК законодателят е предвидил квалифицирани състави на престъплението, като липсват специфични правни проблеми при тълкуването им и по отношение на тях намира приложение изобилната практика на съдилищата по сходни квалифициращи признаци на други престъпления.

Със законодателната промяна от 2004 г. беше създаден текста на чл.253а НК, с който законодателят криминализира приготвянето за извършване на престъпления по посочените по-горе текстове и сдружаването на лица с така цел. Липсват особености при тълкуването на тази законова норма и за нея следва да намери приложение практиката на съдилищата, относима към приложението на чл.17 НК и чл. 20 НК.

Предвидената наказателна неотговорност по чл.253а, ал. 4 НК, е идентична с предвидената за други престъпни състави, например този по чл. 321, ал. 4 НК.

Престъпленията по чл.253- 253б НК са типични престъпления на “белите якички”. Те се отличават с висока степен на сложност и очертават множество трудности при разкриването и разследването им. Въпреки наличието на оскъдна съдебна практика по посочените по-горе текстове може да бъде направен извод, че при разследването

на тези престъпления трудностите са свързани с фактическото движение на парични и стокови потоци, разкриването на предикатното престъпление и събирането на доказателства, установяващи собствеността, движението, местоположението и произхода на имуществото- предмет на престъпление. Именно събирането на тези доказателства изисква наличието у разследващите органи на специални нетипични знания, които следва да се използват срещу извършителите на обсъжданите инкриминирани деяния в процеса на легализиране на произхода на имуществата, придобити по неправомерен начин.

При преценката на ролята на предикатното престъпление за постановяването на осъдителен съдебен акт може да бъде споделена тезата на представителите на държавното обвинение, че е възможно и допустимо разследването на това престъпление и свързаното с него “пране на пари” да бъде направено в рамките на едно наказателно производство. Примери за това вече съществуват и доколкото липсва законова забрана за подобна техника на разследване и конструиране на производството то също е допустимо.

В подкрепа на законосъобразността и практическата целесъобразност на такова развитие на производството е и това, че от нормата на чл. 253 НК следва извод, че двете престъпления са тясно свързани и постигането на успешен за държавното обвинение изход на производството зависи от установяването и доказването на предикатното престъпление.

Следва да бъде споделена тезата на Прокуратурата, че от нормата на чл.253 НК не може да се формулира изискване за идентичност на имуществото, предмет на предикатното и вторичното престъпление. Вярно е това, че е възможно следствата да се различават (често значително), но това е възможно единствено и само когато предметът на първото престъпление надвишава предмета на престъплението по чл.253 НК. Противното е невъзможно, тъй като законодателят е предвидил по изричен начин, че имуществото, предмет на “пране на пари”, следва да е усвоено в резултат на предходно престъпление. Възможността вторичното престъпление да

има за предмет средства на по-голяма стойност от тези на предикатното е допустима единствено когато в хода на извършване на престъплението по чл. 253 НК в резултат на финансови операции и сделки с него имуществото обективно нарасне, но това не означава, че е допустимо към началото на осъществяване на състава на посоченото престъпление предметът му да надвишава този на предходното престъпление.

Не може да бъде споделена тезата на представителите на държавното обвинение, че е възможно постановяване на осъдителна присъда по чл. 253 и сл. НК без задължително разследване на предикатното престъпление. Това е недопустимо преди всичко заради вторичния характер на престъпленията, свързани с “пране на пари” и юридическата формулировка на текстовете от НК, дадена от законодателя и отреждащи роля на престъпленията по чл. 253 НК като зависещи от предходни престъпления.

Тази теза не намира опора и в текстове на Конвенцията, тъй като текстът на чл. 6, т. 2, б. ”с”, предвиждащ “необходимите познаване, намерение или цел като елементи на някое от посочените в тази точка престъпления” да могат да бъдат изведени от “обективни, фактически” обстоятелства, е относим към престъпленията предмет на Конвенцията, а не към предикатните такива.

Категорично не може да бъде споделена тезата на представители на разследващите органи (застъпена в хода на настоящата среща), че по време на досъдебното производство събраните в хода на разследването доказателства трябва да бъдат достъпни за привлеченото към наказателна отговорност лице и защитата му едва при предявяване на разследването. Очевидно това виждане почива на стриктното тълкуване на нормата на чл. 227 НПК, като се твърди, че законодателят е посочил изрично в закона кога материалите, събрани в хода на разследването следва да станат известни на всички страни.

От константата съдебна практика, съобразена както с вътрешното, така и с международното законодателство (конкретно Европейската Конвенция за защита правата на човека и основните свободи) следва извод, че правилото на чл. 227 НПК не може да намери приложение при производства по чл. 64 и чл. 65 НПК, тъй като при тези специфични производства (развиващи се в рамките на досъдебната фаза, но имащи характер на “минисъдебни” производства) защитата е длъжна да вземе отношение на основни въпроси, свързани с факта на извършване на престъпление, авторството му и обосноваването на обвинението, което е очевидно невъзможно при забрана за запознаване с доказателствата, събрани до момента. Възможността за запознаване с материалите по делото следва от текста на нормите на чл. 64 и 65 НПК и по никакъв начин не може да бъде дерогирана от нормата на чл. 227 НПК или от високата степен на обществена опасност на престъпленията по чл. 253 и сл. НПК или обществената значимост на борбата срещу престъпленията, свързани с “прането на пари”.

При прегледа на практическите проблеми, възникващи в наказателните производства с предмет престъпления по чл. 253 НК и сл. задължително следва да се посочи и тяхната изключителна фактическа сложност.

Обикновено в хода на тези разследвания се събира огромен обем от доказателства, множеството от тях изискващи специални неюридически знания. За изясняване на обективната истина често се налага изготвянето на съдебни поръчки, извършване на действия по линия на международното правно сътрудничество и координирана работа с институции на чужди държави. Това се налага с оглед честото присъствие на международен елемент при извършване на инкриминираните деяния и все по-честото дефиниране на престъплението по чл. 253 НК като трансгранично такова.

Всичко това безспорно е причина за бавното развитие както на досъдебното, така и на съдебното производство, необходимостта за полагане на значителни усилия при събирането и проверката на доказателствения материал и ангажирането на огромен материален и човешки ресурс. Въпреки очертаните трудности следва да се отчете

това, че разследванията по тези престъпления се развиват все по-бързо и все повече от тях навлизат в същинската си съдебна фаза.

Трудностите, свързани с разследването на престъпления по чл.253 и сл. НПК изискват и развитието на специфични производства, даващи възможност за разкриване на банкова и данъчна тайна. Спазването на съществуващите задължителни правила за тези производства създават значителни неудобствата за разследващите органи при необходимост да получат съдебна санкция за действията си. Въпреки това намирам, че нормативната уредба по отношение на разкриване на банкова и данъчна тайна не следва да бъде променяна, тъй като санкцията на съда е необходима с оглед защита правата на личността и е адекватна на все още смущаващо ниския брой образувани производства, съотнесен към извършените проверки и получените от компетентните органи сигнали.

Невъзможно е да бъде направен преглед на константна съдебна практика по дела с предмет “пране на пари”. Това е така, защото към момента в съдебна фаза са влезли едва няколко десетки дела, видно както от статистиката, предоставена от Дирекция “Финансово разузнаване” при ДАНС, така и от представителите на Върховната касационна прокуратура.

Така по данните на първата институция едва 5% от докладите за съмнителни операции са довели до наказателни производства, а по данните на Прокуратурата от образуваните няколко десетки наказателни производства малка част от тях се намират в съдебната си фаза и само петнадесет са приключили с окончателен съдебен акт.

За да бъде очертана константна съдебна практика е необходимо голям брой дела да бъдат разгледани и приключени от съдилищата, като станат видими основните материално-правни и процесуално-правни проблеми. Това очевидно е невъзможно при едва 15 приключили производства, поради което и не може да бъде създадена устойчива съдебна практика.

В заключение следва да бъде отразено това, че е налице тенденция за все по интензивна работа на органите на досъдебното производство и свързаните с тях институции, която се обективира с повечето образувани досъдебни производства, повече изготвени обвинителни актове и внесени в съда дела. Това неминуемо ще доведе до ръст на разглежданите в съдебна фаза производства и приключилите с окончателен съдебен акт дела, което ще доведе и до създаването на съдебна практика. Към настоящият момент такава липсва, поради което и е невъзможно да бъде систематизирана и коментирана.